

ПРОБЛЕМА РЕЛІГІЙНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Зростання наукового інтересу до проблем релігії і релігійності пов'язане з необхідністю переосмислення її ролі для суспільства та індивіда. Сучасне секуляризоване суспільство, що мало зважає на релігію і функціонує на суто раціональних засадах, вже не здатне заперечувати тривожні тенденції та загрози, з якими воно неспроможне впоратися. Збройні конфлікти, ядерна загроза, екологічна катастрофа, зростання злочинності, вандалізм, депресії і невротичні розлади, алкогольна та наркотична залежність, азартні ігри, розлучення, самотність, самогубства, відчуженість і страх – невід'ємні ознаки життя у XXI столітті. Необхідність подолання проблем сучасності спонукає науковців до об'єктивного і неупередженого дослідження різних аспектів релігії як суспільного явища і духовного феномену, що є невід'ємною складовою людського буття.

Метою статті є теоретичне висвітлення проблеми релігійних орієнтацій особистості.

До різних аспектів проблеми релігійних орієнтацій особистості у своїх працях зверталися українські релігієзнавці В. Д. Бондаренко, А. І. Колодний, Л. І. Конотоп, В. І. Лубський, О. Б. Проценко, П. А. Саух. Релігійні орієнтації росіян досліджували П. А. Баєв, Т. І. Вазанова, Н. Н. Зарубіна, В. І. Михалюк, О. В. Сучкова та ін.

Наукові розвідки, виконані психологами різних країн світу (США, Великобританії, Китаю та ін.) впродовж останніх десятиліть засвідчують зростання наукового інтересу до проблеми релігійних орієнтацій особистості та її зв'язку з іншими сторонами людського буття. Дослідженнями зарубіжних вчених було встановлено наявність зв'язку між релігійною орієнтацією та упередженнями (Hereck, 1987), політичними вподобаннями (Koller & Retzer, 1983), просоціальною поведінкою (Batson, 1976); старанністю у навчанні (Lenski, 1963), кримінальною поведінкою (Stark, Doyle & Kent, 1982), налаштованістю на змагання (B. C. Kelley, S. J. Hoffman, D. J. Grill 1990), психологічним благополуччям (J. Maltby, C. A. Lewis, L. Day 1999), почуттям щастя (J. Maltby, C. A. Lewis, L. Day 2005), стресовими станами (C. Da Silva 2007), ставленням до життя (E. L. Earnshaw 2008), агресивною поведінкою (M. Leach, M. E. Berman and L. Eubanks 2008), локусом контролю та завченою безпорадністю (W.P. Samani 2010) та ін.

Сучасні словники тлумачать поняття “релігійна орієнтація” як ставлення людини до релігії та релігійної практики [1], [2]. Загалом погоджуючись із таким визначенням, слід водночас зауважити, що розуміння і застосування поняття релігійної орієнтації у різних галузях наукового знання та відповідно до різних наукових підходів має певні розбіжності.

Так суспільні науки (соціологія, політологія та ін.) традиційно розуміють релігійну орієнтацію як ставлення людини до релігії, що відображається у її приналежності до тієї чи іншої релігійної конфесії, релігійної течії або напрямку [3], [4], [5]. Підтвердження такого розуміння поняття “релігійна орієнтація” знаходимо у соціологічному енциклопедичному англо-російському словнику, де словосполучення “religious orientation” перекладається не лише як власне релігійна орієнтація, але і як конфесійна приналежність [6]. Згідно з вищезначеним тлумаченням поняття, вирізняють такі типи релігійних орієнтацій: православна, католицька, протестантська, ісламська, іудейська тощо.

Водночас суспільні науки не обмежуються розумінням релігійної орієнтації як конфесійної приналежності. Так, зокрема в радянській науці склалася традиція дихотомічного поділу населення на релігійне – нерелігійне (Р. Г. Балтанов, Е. Дулуман, В. Д. Кобецький, А. А. Лебедев, В. Г. Пивоваров, В. А. Саприкін, М. К. Тепляков, Д. М. Угринович та ін.). В основу даної типології покладено рівень релігійності як характеристики “свідомості і поведінки окремих людей, їх груп, спільнот, що вірять у надприродне і поклоняються йому” [7]. Між дихотомічними полюсами типології розташовуються проміжні типи релігійних орієнтацій: переконані віруючі; віруючі; ті, що вагаються; невіруючі; атеїсти.

Не заперечуючи доцільність вищезначених підходів до проблеми релігійних орієнтацій особистості, психологія сформувала власний погляд на це явище. Провідною тут стала концепція, розроблена у 60-х роках ХХ ст., американським психологом Гордоном Олпортом. У визначенні релігійної орієнтації особистості Г. Олпорт спирався на роль, яку справляють психологічні установки і очікування на життя і діяльність людини. З огляду на це він зазначав, що кожна людина “має свою власну схематичну орієнтацію, яка зумовлює чи то спрямовує її реакції стосовно інших людей” [8, с. 106] і є засадничою щодо специфіки її діяльності та світогляду. Таку схематичну орієнтацію Г. Олпорт називав загальною орієнтацією (настановленням). Експериментальні дослідження дозволили Г. Олпорту встановити, що у релігійній сфері людина як правило дотримується однієї з двох орієнтацій, які він назвав зовнішньою (extrinsic) і внутрішньою (intrinsic) релігійними орієнтаціями.

Ідеї Г. Олпорта викликали широкий резонанс та спонукали інших дослідників до поглиблення наукових пошуків у царині, пов'язаній з релігійними орієнтаціями. Так, американський вчений Даніель Бетсон [9], критично переосмисливши ідеї Г. Олпорта, на основі своїх експериментальних досліджень робить наступні висновки: зовнішня релігійна орієнтація негативно впливає на емоційний стан та особистісний розвиток людини, спричинюючи виникнення невротичних розладів і деформуючи

особистість. Люди з внутрішньою релігійною орієнтацією сприймають релігію як джерело власної свободи і радості, а це в свою чергу звільняє їх від психологічної напруги, тривоги, та почуття провини. Водночас, в експериментах Д. Бетсона з'ясувалося, що релігійне віровчення обмежує розум людей з внутрішньою орієнтацією жорсткими рамками, догматизує їхнє мислення, перешкоджаючи як інтелектуальному розвитку, так і особистісним змінам.

Не обмежуючись двома згаданими вище типами релігійних орієнтацій, Д. Бетсон виділив ще один – *орієнтацію пошуку* (quest orientation), що позбавлена негативних сторін як внутрішньої, так і зовнішньої релігійності. Як стверджує дослідник, люди, яким притаманна ця релігійна орієнтація, вільні від догматизму мислення і психологічної ригідності. Релігійна орієнтація пошуку, на думку автора концепції, сприяє духовному розвитку особистості, відкритості світу, творчій еволюції людського інтелекту та готовності до розв'язання екзистенційних проблем у поєднанні зі здоровим глуздом та скептицизмом.

Не зважаючи на суперечливість висновків дослідників і складність проблематики, що пов'язана з релігійною орієнтацією особистості, сучасна зарубіжна психологія продовжує наполегливо працювати у цій царині, успішно розв'язуючи як теоретичні, так і практичні завдання. Водночас слід зазначити, що інтенсивні наукові пошуки, пов'язані з вивченням психологічних аспектів релігійних орієнтацій особистості, здійснювалися переважно у західноєвропейському та північноамериканському культурному контексті. В Україні подібні дослідження майже відсутні. Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо з'ясування психологічних особливостей релігійних орієнтацій українців, зокрема у віковому та гендерному аспектах.

Використана література:

1. The Free Dictionary by Farlex. [Electronic resource]. – Retrieved from : <http://www.thefreedictionary.com/religious+orientation/>
2. Dictionary.com, LLC. [Electronic resource]. – Retrieved from : <http://dictionary.reference.com/browse/religious+orientationan/>
3. Михайлюк В. И. Религиозные ориентации населения: социологический срез / В. И. Михайлюк // Полития, 1997/98. – № 4. – С. 35-44.
4. Українська державність у ХХ столітті: Історико-політологічний аналіз / А. Дергачев (керівник авт. колективу). – К. : Політична думка, 1996. – 448 с.
5. Браян Вілсон. Соціологія релігії / Вілсон Браян ; [переклад з англійської Марини Хорольської]. – Видавництво “АКТА”, 2002. – 343 с.
6. Социологический энциклопедический англо-русский словарь. [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.diclib.com/religiousorientation/show/ru/xn_sociology/R/694/
7. Энциклопедия социологии. [Электронный ресурс]: – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/contents.nsf/socio/>
8. *Олпорт Г. В.* Личность в психологии / Гордон Виллард Олпорт ; [пер. с английского И. Ю. Авидон ; ред. Л. М. Шпионский]. – М. : “КСП+”; СПб. : “Ювента”. (При участии психологического центра “Ленато”). – СПб., 1998. – 345 с.
9. *Batson C. D.* Religion as Prosocial / C. David Batson // Journal for the Scientific Study of Religion. – 1976. – № 15. – P. 29-45.

Аннотация

Статья посвящена проблеме религиозной ориентации личности. Обоснована актуальность исследования проблемы в контексте основных тенденций развития современного общества; подан анализ отечественных и зарубежных исследований и публикаций; освещены различные подходы к исследованию проблемы; рассмотрены наиболее распространенные типы религиозных ориентаций личности.

Annotation

The article is dedicated to the problem of religious orientation of personality. The actuality of the research in the context of the basic tendencies of modern society development has grounded; the analysis of native and foreign researches and publications has given; the diverse approaches to the research of the problem have enlightened; the most widespread types of religious orientations of personality have considered.

УДК 616.89

Василевська О. І.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Аналіз проблеми психічного здоров'я особистості вказує на те, що часто його деформації беруть свій початок з дитинства. Відповідальним періодом у формуванні психічного здоров'я є період навчання у початковій школі. Це час значних функціональних перебудов, підвищення чутливості організму до дії факторів зовнішнього середовища. Ситуація, яка склалася у сфері освіти, характеризується інтенсифікацією процесу навчання, значними обсягами навчальних навантажень, не підкріплених системою оздоровчих заходів. Велике навчальне навантаження створює серйозні перешкоди для реалізації вікових біологічних потреб дитячого організму в руховій активності. Для значної частини дітей